

VÖLGYESI ORSOLYA

KÖLCSEY ORSZÁGGYŰLÉSI NAPLÓJÁNAK KELETKEZÉSE ÉS MEGJELENÉSE*

Kölcsey Ferenc *Országgyűlési naplójának* sajtó alá rendezése számos megoldatlan keletkezéstörténeti és filológiai problémát vet fel; annál is inkább, mert a mű kézírata elkallódott. Az első, 1848-as publikálás körülményeinek vizsgálata pedig azért is fontos, mert tudomásunk szerint ez az egyetlen olyan kiadás, amely feltehetőleg még a kéziraton vagy hiteles, egykorú másolaton alapult.

Kölcsey úgy érkezett meg Pozsonyba, hogy a napló megírásának terve már készen állt a fejében. Ezt bizonyítja, hogy naplóírára vonatkozó tervei, az a szándéka, hogy részletes és rendszeres feljegyzésekben örökíti meg az 1832–36-os országgyűlés eseményeit, már ekkor ismeretesek voltak legközelebbi barátai előtt is. Kölcsey feltehetőleg 1832. december 11-én érkezik meg az országgyűlés színhelyére, legalábbis első naplófeljegyzése ezt a dátumot viseli, Szemere Pál pedig már 1832. december 19-i levelében így faggatja Kölcseyt: „Mivel nyílt naplód? Hogyan találd a magyart? Mennyiben népnek, s mennyiben nemzetnek?” (Szemere Kölcseynek Pécel, 1832. dec. 19.)¹ Tudjuk azt, hogy az író Pozsonyba érkezése előtt Pesten találkozott Szemerével, a tervezett műről tehát személyes beszélgetéseik során lehetett szó. A találkozást a következő levélrészlet bizonyítja: „Édes jó Pálim, vasárnap Bártfayknál ettem meg az ebédet, s délután tőle s Waltherrtől kísértetve menék házadhoz vissza s onnan a Dunáig.” (Kölcsey Szemerének, Pozsony, 1832. dec. 13.)² Kölcsey komolyan igyekezett megfelelni a naplóírási tervének: „Napjaimat délelőtt kerületi ülés, délután konferencia vagy küldöttség foglalják el, s midőn estve 10 órakor hazakerülök, alig van időm naplómát folytatni. Ez egyetlenegy foglalatosság, amire naponként ráérni kényszerítem magamat; ebből fogok neked kérdéseidre megfelelni, ha együtt leszünk. Fogod látni belőle helyzetemet és helyzetünket, s ítéldsz.” (Kölcsey Szemerének Pozsony, 1832. dec. 28.)³ Szemere Pállal és annak feleségével később is hasonló tartalmú levélváltásra kerül sor: „Hát a »Napkönyv« mint van? Kaphatok-e belőle a jövő Auróra számára valamit?” (Szemere Kölcseynek Pest, 1834. febr. 1.)⁴ „Életem, édes Borcsám, nem irigyleni való. Százfejű kritika alatt nyögni, még amellett megýémnek, Hartlebennek dolgozni, és saját napkönyvemet is vinni – sok elfoglaltatás. De sok a bosszuság is. Annyi hiában való törekedés, annyi feldúlt remény, annyi vívás, s vívás után a koszorúnak új veszélybe süllyedése. – Nem, kedveseim, ezt egyforma hideg nyugalommal túrni nem lehet. És az a hidegség, az a csácsogó, mozgó, nyugtalanzkodó és – mégis fagyos természet! Volnátok csak itt, hallhatnátok csak,

* Az itt következő dolgozat az OTKA támogatásával készülő Kölcsey-kritikai kiadás munkálatai során keletkezett. Az adatgyűjtéshez nyújtott segítségéért Pajkossy Gábornak tartozom köszönettel.

¹ *Szemerei Szemere Pál munkái*. I–III. S. a. r. SZVORÉNYI József. Bp., 1890. III. 239. (A továbbiakban: SZPM.)

² *Kölcsey Ferenc összes művei*. III. S. a. r. SZAUDER József és SZAUDER Józsefné. Bp., 1960. 459. (A továbbiakban: KÖM.)

³ KÖM III. 466.

⁴ SZPM III. 256.

amit eleven szóval beszélnek; amit éji órámban írt naplóból olvasnék!” (Kölcsey Szemere Pálnéhoz Pozsony, 1833. febr. 8.)⁵

A Kölcsey–Wesselényi levelezés 1833. július és 1834. április közötti időszakából megtudjuk, hogy Wesselényi, aki maga is naplófeljegyzéseket készített, élénken érdeklődött a készülő mű iránt: „Nem tudok semmit, dolgozol-e? Kérlek az Istenért ne hadd félbe. Ugy halottam hogy rövid időre le jössz, kérlek tudósíts, mert találkozunk kell.” (Wesselényi – feltehetőleg – Kölcseyhez Kolozsvár, 1833. július 1.)⁶ „Ha dolgozom-e? A múlt hetekben temérdek küzdéseink valának; s én utolsó szavazatomat a religió tárgy felfüggesztésekor betegen zengém el. Ebből gyaníthatod, hogy néhány héttel elmaradtam; de jegyzéseket folyvást teszek, s hézag nem marad.” (Kölcsey Wesselényinek Pozsony, 1833. júl. 18.)⁷ „Barátom, nem engedhetéd e vagy 10 Napra által Naplódát, azalatt itt leíratnám. Ha eziránt veszem tudósításod minyárt utána küldök 's még felmeneteled előtt vissza fogod kapni, remélvén Nov elejéig még itt léssesz.” (Wesselényi Kölcseyhez, Zsibó, 1833. szept. 25.)⁸ „Naplómról tevék szót. Még minden hézag betöltve nincs; de kevés nap alatt lesz. Örömet teljesítném kívánságod, hogy azt hozzád vitetni adjam, de nekem november elejéig már itt maradnom nem lehet. Ha október végső hetében Pozsonyban leszek, már akkor is három héttel leszen szabadsági időm megtoldva. Ily körülmények közt; s ily lassan haladó levelezés mellett nem tudom: hogyan fog a tíz nap kitelni? Egyébiránt az időtől számlálva, mikor e leveletem veended (én a te szeptemb. 25-iki soraidat csak tegnap vevém), s amit én innen meg nem határozhatok, hozzá vethetsz: lehet-e elég időt nyerni. Mindenesetre, ha másként nem, Pozsonyban (hol írkokaim száma most szaporodott) lehető sietséggel fog-nám iratni s Bárfay után küldeni.” (Kölcsey Wesselényihez Cseke, 1833. okt. 1.)⁹ „A Te Naplód folytatását sem kaphatám meg. Az Istenért, ne hadd ezt félbe, 's könyörgök irasd számomra is.” (Wesselényi Kölcseyhez Zsibó, 1834. márc. 20.)¹⁰ „Hát Naplod miben van? Folytattad és folytatod e? Számomra irattál e belőlle, 's mennyit?” (Wesselényi Kölcseyhez, Zsibó, 1834. márc. 31.)¹¹ „Naplóm csak a múlt nyár augusztusáig van készen; s addig le is íratam számodra; s írod azt vallá, hogy az íveket el is küldé. Október óta, midőn tavaly ismét felmenék, csak naponkénti jegyzéseim vannak, mert más munkáimat kelle feldolgoznom; s egyébiránt is tapasztalásból tudom; hogy később dolgozni fel a tárgyakat sokkal jobb, mint naponként.” (Kölcsey Wesselényihez, Cseke, 1834. ápr. 3.)¹²

A fenti levelezésből több következtetés adódik. Kölcsey 1834 áprilisában keletkezett levelében határozott különbséget tesz „naponkénti jegyzései” és a napló között. Valószínűsíthető, hogy pozsonyi tartózkodása idején folyamatosan vezette napi feljegyzéseit, s ezek alapján dolgozta ki naplóját, később alakítva ki az általunk ismert, irodalmi igényű formát. A levélváltás alapján feltételezhetjük, hogy

⁵ KÖM III. 482.

⁶ Ráday Gyűjtemény Kézirattár, Szemere-tár 13. köt. 58. 237–240. (A továbbiakban: RGy Kt SzT.) A levélen nem szerepel a címzett neve, csak annyi, hogy „egy barátjához”, de tartalmilag valószínűsíthető, hogy Kölcseyhez szól. Kölcsey ugyanis már június 8-án jelezte Kendének, hogy haza akar látogatni: *Kölcsey Ferenc levelezése Kendé Zsigmonddal*. S. a. r. TAXNER-TÓTH Ernő. Bp., 1983. 104. (A továbbiakban: *Kendeleu*.)

⁷ KÖM III. 577–578.

⁸ RGy Kt SzT 13. köt. 71. 297–300.

⁹ KÖM III. 589–590.

¹⁰ RGy Kt SzT 14. köt. 10. 41–42.

¹¹ RGy Kt SzT 14. köt. 13. 51–54.

¹² KÖM III. 622.

az 1832. december 11. és 1833. augusztus 19. közötti feljegyzések végső formába öntése Kölcsey első csekei szabadsága körül történhetett, vagyis 1833 szeptemberében és októberében. A levelezésen kívül is van bizonyíték arra, hogy Kölcsey, visszatérve Pozsonyba, tovább vezette feljegyzéseit: Pajkossy Gábor fedezte fel az MTA Kézirattárában azt az iratköteget, amely az 1833. október 30. és 1835. február 5. közötti napi emlékeztetőket tartalmazza,¹³ ezeket azonban Kölcsey már nem dolgozta ki, a napló ismert végleges szövege 1833. augusztus 19-ig tart, tehát addig, ameddig maga az író Wesselényinek lemásoltatta – ahogyan ezt az idézett 1834. április 3-i levél bizonyítja.

A levélváltásból az is kitér, hogy a kéziratról készült egy másolat Wesselényi számára. Egy további másolat létezéséről tudósíthat a Kende Zsigmonddal folytatott levelezés is. „Hát az Országgyűlési Napló Könyvedet iratod é Décsey által? Barátom annak a’ kéziratnak bírása nélkül én nem lehetek boldog. Kérlek telyesítsd kérésemet, ösmered szívemet ’s nem hiszem, hogy lelkembe kételkednél. Ha kívánod rajtam kívül azt ugyan senki se fogja olvasni.” (Kende Zsigmond Kölcseynek Nagyváradon, 1833. dec. 15.)¹⁴ „Másik a’ Napló. Édes barátom, Décseyt a’ negyed napi hideg darab ideig a’ dologra alkalmatlanná tevő; ’s naplómát vele is csak szem előtt iratnám; annyival kevésbé bízhatom másra. Ha tehát eddig nem iratott, ez vala oka. Azonban ő már jobban van, ’s e’ napokban hozzá kezdetek.” (Kölcsey Kende Zsigmondnak, Pozsony, 1834. jan. 1.)¹⁵ „Hát Naplót mikor olvashatok?” (Kende Zsigmond Kölcseynek, Cégény, 1834. febr. 22.)¹⁶ Vagyis végső soron ezekből a levelekből nem bizonyítható a másolat elkészülte, viszont erősen valószínű, hogy Kende végül is olvasta a szöveget. Kölcsey láthatólag bizalmi feladatnak tekintette a napló másolatát, írnokai közül is csupán egyben, Détsey Lászlóban bízott meg, ám még őt is csak személyes felügyelete mellett foglalkoztatta e feladattal. Détsey László 1832-től 1835. január 5-ig volt Kölcsey mellett Pozsonyban;¹⁷ vagyis majdnem Kölcsey teljes követi megbízása alatt írnokként működött, gyakorlatilag egyedül töltve ilyen hosszú időt mellette. Bár ebből arra lehet következtetni, hogy az író megválogatta, kinek a szeme elé engedi művét, feltehető, hogy Wesselényin és Kendén kívül szűkebb, bizalmas baráti körének több tagja is megismerhette a szöveget (ha máshogy nem, a két valószínűsíthető másolat alapján), vagy legalábbis többen is tudomást szerezhettek a készülésről, illetve másolásról. A mű szövegét már Kölcsey életében megismerhette egy szűk nyilvánosság, annak ellenére, hogy a publikálására nem került sor. A korabeli közreadás lehetetlenségével – az adott cenzúraviszonyok miatt – Kölcsey is tisztában volt, nincs nyoma annak, hogy komolyan készült volna a megjelentetésre; a Szemere 1834. február 1-jei levelében felvetett lehetőségéből, miszerint az Auróra részletet közölne belőle, nem lett semmi. Arra sincsen adatunk, hogy az író hogyan reagált egyáltalán az ötletre. A hazai cenzúra rendelkezések kijátszásának egyik lehetséges módjáról – a kézirat külföldi kinyomtatásáról, majd a kész példányok visszacsempészéséről – azonban Kölcseynek bizonyíthatóan volt tudomá-

¹³ Jelzete: MTAK Kt. Jogtan. Országgyűlés. Ívrét, 2. és 80.; erről bővebben I. PAJKOSSY Gábor kéziratok műhelytanulmányát: *Ismeretlen Kölcsey-dokumentumok az Akadémiai Könyvtár kézirattárában*.

¹⁴ *Kendelev* 124.

¹⁵ *Kendelev* 128.

¹⁶ *Kendelev* 131.

¹⁷ Détsey kiküldését az 1832: 2878-as számú vármegyei határozat rendelte el, visszahívását pedig az 1835: 3. számú: ezt Csorba Sándor segítségével Pajkossy Gábornak a kritikai kiadás számára készített írásminta-segédlete derítette ki.

sa: a Wesselényivel és a Bártfayval folytatott levelezésben vannak arra adatok, hogy a *Balítéletek* című Wesselényi-munka megjelentetésének titkos akcióiba be volt avatva, valamint tudott Széchenyi *Stádiumának* megjelenési körülményeiről is. E két műre egyébként a *Naplóban* is utalt: „Nehezteltek talán, hogy napkönyvemben sok szárazságot, és szárazság mellett sok aprólékságot lettek? Ha azt teszitek, mondom nektek: csudálatos emberek vagytok! Mert nem kellett volna e meggondolnotok: miképen én csak magam számára írtam e lapokat, korántsem a tietekre?

Micsoda? Tehát mért adtat sajtó alá?

Sajtó alá, uraim? ti bizonyosan álmodtátok? képzelitek e, hogy illy időben, mikor minden szeglet könyvvizsgálóval és titkos politzia spionival tele van; mikor Széchenyi *Stádiumát* s Wesselényi *Előítéleteit*, bár könyvvizsgálói engedelmet nyertek is, a sajtó alól elfoglalták; mikor az igazságtalanságot, mi e két magányost éri, törvényhatóságokkal, például Szatmárral és Biharral is érezteték, s több e félek: hogy illy időben mondom, elég bohó lettem volna sajtóról s olvasó közönségről gondolkozni?”¹⁸ Arra viszont nincs adat, hogy Kölcsey készült volna egy ilyen típusú, a cenzurát megkerülő publikálásra.

Az eredeti kézirat feltételezhetően Kölcsey birtokában maradt. Az *Országgyűlési napló* további sorsáról a szerző halála (1838. augusztus 24.) után a hagyatéknak csatán bukkan fel további adat. Obernyik naplójában 1838. november 15-én a következőket olvashatjuk: „Ma a boldogult Kölcsey leveleit s irományait szedegettük rendbe; kerestünk ugyanis bizonyos Milotai famíliát érdeklő okleveleket. Némely újabb, még ki nem adott verseit, az országgyűlési naplóból néhány lapot olvastunk.”¹⁹ „Délután a Kölcseyné előtt Kölcsey Országgyűlési *Naplóját* olvastam. Ily szép érzésű, az író bensőjével, az országos dolgok állásával megismertető művet olvashatni nem mindennapi dolog. Vajha ki lehetne adni – most még erről álmodni sem lehet.”²⁰ Az író Kölcsey Kálmánt jelölte meg örököséként végrendeletében, akarata végrehajtásával pedig Kende Zsigmondot bízta meg.²¹ A hagyatéknak számbavételekor a kéziratokat az örökösök (a kiskorú Kálmán helyett anyja, Szuhányi Josephine rendelkezett) értékesíteni akarták. Szemere Pál volt az, aki ez ügyben a legerőteljesebben befolyásolta az örökösök, elsősorban Szuhányi Josephine döntését. Az Akadémia 1838. december 3-án határozott arról, hogy Kölcsey irodalmi hagyatékát meg kívánja vásárolni.²² Erről Bártfay László naplója (1838. dec. 9-én) is árulkodik, azt sugallván, hogy Szemere nem támogatja az Akadémia tervét: „Szót váltottam vele [Szemerével] a' bold. Kölcsey' irományai iránt, mellyeket a' tud. társaság magának közöltetni 's megszerezni óhajt, 's ezt három tagi választottság által eszközölni kívánná. Ugy látszott nekem Szemere nyilatkozásából, mintha ellene volna annak, hogy Kölcsey' iratai, dolgozatai a' m. t. társaság akár kezelése akár birtoka alá jussának, Miért? – nem foghatám meg. S ugyan azért tüzetesebben vitattak a dolgot, mint közönségesen társas beszéd közt szólni szoktunk: míg végre azt mondá Sz., hogy ő föl levén világosítva, 's másképpen látván a' tárgyat, ajánlólag fog írni az özvegynek (t.i. Kölcsey sógorasszonyának).”²³ Az Akadémia vételi szándékát Bártfay 1839. január 15-én tudatta

¹⁸ KÖLCSEY Ferencz *Naplója* 1832–1833. Budapest, Dobrossinál 1848. 92. (az 1833. márc. 18-i bejegyzés).

¹⁹ KÖLCSEY Antónia *Naplója*. S. a. r. GÁBOR Júlia. Bp., 1982. 195. (A továbbiakban: *KölcseyAnt.*)

²⁰ *KölcseyAnt.* 198.

²¹ Vö. *Kölcsey Ferenc testamentoma*. Kiad. MOLNÁR József. Bp., 1983.

²² A hagyatéknak sorsáról bővebben FRIED István, *A Kölcsey-filológia időszzerű kérdései*. Kiadástörténeti adalékok. It 1993. 347–376.

²³ BARTFAY László *Naplójából*. Kiad. JENEI Ferenc. Bp., 1969. I. köt. 61. (A továbbiakban: *Bártfaynapl.*)

Kendével, a végrendelet végrehajtójával; ekkor céloz Szemere ellentétes véleményére is: „Szemere ismét ellenkezett abban a’ mit Kölcsey irományai iránt tevék papirostra ’s neki elmondék.”²⁴ Szemere véleménye szerint – ahogyan ezt a Josephine-hez írott leveleiben hangsúlyozza – az egyik legfontosabb szempont az lenne, hogy Kölcsey hagyatéka (az irodalmi értékű munkák mellett a levelezés és a most még meg nem jelentethető művek is) együtt maradjon, az anyag ne szóródjon szét. „A megdicsőült irományai közül, legyenek munkák vagy levelek, s tőle vagy hozzá, semmit és senkinek ki nem adni: ez az, édes jó Pepim, mire tisztelt barátnémat ezenel fölszólítani, kémi, kényszeríteni kötelességemnek érzem; s annyival inkább, mert azok a magok ép és csorbítlan egészében részint a nemzetnek, részint pedig Kálmánkának tulajdonai s mint ilyenek, szent ereklyék...” Ezen levél utóiratában említi a még publikálatlan, s feltehetőleg meg sem jelentethető műveket is, külön kiemelve a *Naplót*: „Még a ki nem nyomatható irások is, mint országgyűlési Napkönyv s Levelezések, eladathatnak; s mennél többek és többfélék, annál jutalmasabb áron. S ez az oka könyörgésemnek: semmit és senkinek ki nem adni; semmit és senkinek vissza nem adni, mint például leveleket.” Már ebben, az Akadémia döntése előtt egy nappal született levélben utal a várható vételi szándékra, óva intve azonban Josephine-t attól, hogy tanácsa nélkül döntsön: „Még egyet! Híre van, hogy az Akadémia néhány tagjai Kölcsey kéziratának mi módon leendő, vagy leendhető intézetei iránt a holnapi ülésben értekezni, és az értekezést tisztelt barátnémmal közölni szándékoznak. Méltóztassék e részben utasításomat bevárni.” (Szemere özv. Kölcsey Ádámnéhoz Pest, 1838. dec. 2.)²⁵ Szemere 1839. január 21-én írott levelében nyilatkozik az Akadémia ajánlatáról Josephine-nek; véleménye nem eleve elutasító, viszont bizonyos feltételeket szükségesnek lát. Többek között elengedhetetlennek látja, hogy az Akadémia a *Naplót* is megvásárolja: „A társaság minden (a levelezéseket kivéve) nyomtatott vagy írt, s literátori, vagy országos (mint péld. az Országgyűlési Évkönyv) tartalmú Kölcsey-munkát megveszen.” (Szemere özv. Kölcsey Ádámnéhoz Pest, 1839. jan. 21.)²⁶

Az örökösök végülis Heckenast Gusztáv könyvkiadó kedvezőbb anyagi ajánlatát fogadták el, a szerződés ráadásul a hagyatéka gyors megjelenését is magában foglalta.²⁷ Obernyik 1839. április 21-én naplójában már a kiadás lehetséges szerkesztőit is megnevezi: „Tegnap érkezett a károlyi postán Szemerétől levél Kölcsey-nének, melyben jelenti, miképp Heckenast Gusztávval Kölcsey munkái kiadhatására nézve egyességre lépett. Levelében megküldi a Heckenasttal kötött kötelező levelet, kérve egyszersmind, hogy a tekintetes asszony legelső alkalommal meg egyezését tudassa vele. [...] Szemere, Szalai és Eötvös József a kiadószerkesztők. Eötvös által, mint Szemere mondá remélhető, hogy a cenzúra szelídebb lesz, s olyakat is ki lehet adni, melyek másképp bizonyosan nem láttak volna világot.”²⁸ Szemere a Heckenasttal megkötött szerződés kapcsán is arra biztatja Josephine-t, hogy minden kéziratot adjon át a kiadónak: „Küldje, édes barátném, az olyan munkákat is, mellyeket mostani polgári állásunkban ki nem jöhetnek tartánk, minéműek az országgyűlési beszédek, napló stb.” (1839. április 14.)²⁹ 1839. május

²⁴ *Bártfaynapl.* I. köt. 71.

²⁵ *SZPM* 327–328.

²⁶ *SZPM* 329.

²⁷ Bővebben l. SOLT Andor, *Kölcsey halála és hagyatéka.* ItK 1938. 391–393.

²⁸ *KölcseyAnt.* 217–218.

²⁹ *RGy Kt SzT* 16. k. 75a.

26-án keletkezett az a lista, amely a Csekéről Pestre, Heckenasthoz felküldött kéziratokat veszi számba; eszerint a *Napló* az utolsó, a 17. csomóban kapott helyet. A lista mindig külön jelezte, ha valamelyik művet másolatban továbbítottak; mivel ilyen megjegyzés a *Napló* mellett nem szerepelt, bizonyosnak látszik, hogy az eredeti példány jutott el a kiadóhoz.³⁰ Az eredeti kézirat további sorsa ismeretlen; a lehetséges feltételezésekre alább még visszatérünk.³¹

A Wesselényi birtokában levő másolat sorsát azonban egy bizonyos pontig nyomon lehet követni. Az 1840-es években Wesselényi többeknél érdeklődött az eredeti kézirat felől is. „Kérlek járj végire: Meg kapta e már a' tud. társaság Kendétől a' Kölcsey kézíratait, – ha meg köztök van e „Orsz gyűlési Naplója”, ha p[re]dijg nem kapta még meg, minő lépések tétettek e' tárgyban.” (Wesselényi Bártfaynak, Freywaldan 1843. május 13.)³² „Kérlek, járj végire, hogy Kölcseinek kézíratai közül a t. társaság miket ismer és melyek vannak birtokában.” (Wesselényi Kossuthnak Zsibó, 1844. márc. 11.)³³ Wesselényi ezen leveleiben az a furcsa, hogy a báró mintha nem is tudna a Heckenasttal kötött szerződésről, illetve a már folyamatban lévő kiadásról. Láthatólag nem tart kapcsolatot a közvetlen családdal, az örökösökkel sem. Kérdésködése mögött nyilván nemcsak az eredeti kézirat holléte iránti aggodalom húzódik meg, hanem az a szándék is, hogy a *Napló*t egy szélesebb politikai nyilvánosság elé tárja – még ha a kinyomtatás lehetőségével ő sem számolt. A legjobb érzékkel választotta ki erre a célra Kossuthot, aki az 1843–44-es országgyűlés idején a liberális ellenzék véleményformáló személyisége volt. „Kedves Barátom! Küldöm ezennel, miről a minap egy levelemben említést tettem. Ezen nagyböcsű irat, mint látni fogod szegény Kölcseinek országgyűlési naplója. Gyönyörű egyszerű, derült könnyűség s azonban komoly és szilárd mélység lehelli az egészszet át, tükre szép és tiszta lelkének s eszének, nagy kár, hogy bevégezve sincs s két nagy hézag is van benne, de még nagyobb kár, hogy mostanság bajosan lenne közrebocsátható, mégis jó lenne, ha legalább országgyűlési barátaink olvashatnák.” (Wesselényi Kossuthnak, Zsibó, 1844. ápr. 19.)³⁴ A levelet Kossuth így nyugtázta: „Kölcsey naplóját igen szívesen köszönöm. Minő gyönyörű szent egyszerűség. – Ugyan ki bírhatja az eredetit? mert ez annyira hibás másolat, hogy sok helyütt egész fejtörésbe kerül kitalálni, minő szót kell a hibásan írottak vagy kihagyottak helyébe tenni.” (Kossuth Wesselényinek, Pozsony, 1844. ápr. 30.)³⁵ Nyilvánvaló e levélváltásból, illetve a már ismertetett előzményekből, hogy Wesselényi a számára elkészített másolatot juttatta el Kossuthhoz. Egyrészt maga Wesselényi sem tudta pontosan, hogy a másolat teljes-e vagy sem (utal ugyanis bizonyos hézagokra), másrészt valószínűleg befejezetlennek tartotta. Kossuth válasza utal arra, hogy e példány rossz minőségű, olvasási nehézségek is felmerülnek; ezek a hibák azonban akár a másolat gyors elkészültével is magyarázhatók. Ezt a napló-másolatot mindenesetre valószínűleg többen olvashatták az országgyűlés idején és helyszínén, hiszen Kossuth a másolatot Pozsonyból köszöni meg. Az sem zárható ki teljesen, hogy erről a másolatról további másolatok készülhettek – ennek jelentőségére alább bővebben kitérünk. Az utolsó információnk erről

³⁰ A listát közölte SOLT Andor, i. m. 393.

³¹ E bekezdés gondolatmenete sokat köszönhet Egyed Ilona kéziratós műhelytanulmányának: *Kísérlet az Országgyűlési napló genealógiájának meghatározására*.

³² OSZK Kt Levelestár.

³³ B. Wesselényi Miklós kiadatlan levelei Kossuth Lajoshoz. Kiad. FERENCZI Zoltán. TörtTár 1903. 166.

³⁴ TörtTár 1903. 167.

³⁵ TörtTár 1903. 337.

a példányról az, hogy visszajutott tulajdonosához, Wesselényihez. Erről árulkodik Pap Endréhez írott 1846-os levele: „Kérlek tudósíts hol és ki kezeiben vagynak szegény Kölcseinknek azon dolgozatai 's iratai melyek nyomtatás alá nem adottak 's legalább most még nem is adathatnak. Az országgyűlési naplóját sziveskedett volt ő szegény leiratni, de azt töllem valaki elvitte volt olvasni, 's eltévedett volt midőn végre megkaptam sok hiányt találtam benne. Nem tudom úgy volt e eredetileg, vagy azok vesztek el belőlle kiknek kezeik közt forgott. Neked e' nagy betsü napló bizonyosan birtokodban van, kérek ird meg, hogy valyon meddig volt vive. A' nállam levő példány van December 12től 832 január 12ig 833. Ettől 16ig nints. 16iktól megy 31éig, mely naptól Február 27ikeig hibázik 's ettől megint foly Julius 17keig 's itt megszakad. Szives tudósításodat várván maradok barátod.” (Wesselényi Pap Endrének 1846. május 7.)³⁶ Bár a választ nem ismerjük, mégis néhány érdekes megállapításra juthatunk e levél kapcsán is. Wesselényi többszöri próbálkozás után még 1846-ban sem tudja kideríteni, hogy a meg nem jelent kéziratok kinek a tulajdonában vannak. A napló-másolat hosszú ideig – talán évekig is – idegen kezekben forgott. Homályos természetesen az, hogy Wesselényi a Kölcseytől kapott példányt továbbította-e Kossuthnak, vagy csak ennek egy másolatát. Igaz, persze, hogy a kérdezősködései során egyetlen megjegyzése sem utal arra, hogy több változattal rendelkezett volna. Az mindenesetre elgondolkoztató lenne, hogy Kölcsey egy hiányos szöveget küldött volna egyik legjobb barátjának. Az azonban tény, hogy saját példányát valóban hiányosan kapta vissza Wesselényi, hiszen a megjelent szövegben az említett hézagok nem találhatóak meg. Érdemes azonban megjegyezni, hogy az 1844-es, Kossuthhoz írt levélben említett két nagyobb hiány a napló első kiadásában megtalálható, hiszen a bejegyzések folyamatosága megszakad 1833. február 5. és február 20. között, valamint az 1833. április 16. és 20., meg az április 24. és május 3. közötti eseményekről összevontan számolt be Kölcsey.³⁷ Ez alapján tehát a Wesselényi birtokában levő példány eredendően teljes lehetett.

Ami pedig Kölcsey *Naplójának* megjelenési körülményeit illeti, a következőket kell számon tartanunk. 1840–48 között jelent meg Heckenastnál Kölcsey Ferenc munkáinak első összkiadása Szemere Pál, Szalay László, Eötvös József gondozásában, amely a Csekéről felküldött kéziratokon alapult. A megjelent hat kötet azonban nem tartalmazta az *Országgyűlési naplót*. Részletközlés viszont már 1846-ban napvilágot látott, a *Pesti Divatlapban*,³⁸ egy, a Kölcsey halálának nyolcadik évfordulójára készült megemlékezésbe iktatva. Itt egy rövid, költői és politikusi jelentőségét méltató bevezetés után következik a szöveg, amelyet közvetlenül ezek a sorok előznek meg: „Minő hittel s eltökéltséggel vállalá el s küzde meg követségi magas feladatával: álljanak itt annak bebizonyítására e néhány, a boldogult országgyűlési naplójából (melly, fájdalom! összes munkái közt nem láthata napfényt) sorok.”³⁹ A *Naplóból* közölt részletek dátum nélkül szerepelnek; a későbbi összkiadással összevetve megállapítható azonban, honnan s mely napokról származnak. Eszerint az első egység 1832. december 13-áról, a másik pedig december 12-éről való, tehát nem időrendben szerepelnek a szövegek. A válogatás – alkalmazkodva nyilván a cenzúrayviszonyokhoz – nem tartalmaz politikai

³⁶ OL Filmtár 10119 [Wesselényi leveleskönyve]. Az adatért Szabó G. Zoltánnak tartozom köszönettel.

³⁷ Vö. TAXNER-TÓTH Ernő, *Kölcsey és a magyar világ*. Bp., 1992. 251.

³⁸ *Pesti Divatlap*, 1846. aug. 8. 32. sz. 622–624.

³⁹ *Pesti Divatlap*, 1846. aug. 8. 32. sz. 622.

megjegyzéseket. A szerkesztő (Vahot Imre) csillag alatt a következő jegyzetet fűzte hozzá a szövegek közléséhez: „Idézett naplótöredékeket, tek. Kölcsey Ádámné asszonyoság – s Obernyik Károly ur jószívűségéből közöljük.”⁴⁰ Mindezekből valószínűsíthető, hogy a mű kézírata ekkor ismét a család birtokában volt, tehát a Heckenasthoz való fölküldés után valamikor visszakerült Csekére.

Ugyanehhez a részletpublikációhoz a szerkesztő egy másik sokatmondó állítást is hozzákapcsolt, amelyben Kölcsey műveinek kiadástörténetét tekintette át: „A boldogult lírai dolgozatait 1832-ben Szemere Pál szedte össze s adta ki. Számos philosophiai, kritikai, aesthetikai, s költői művei összeszedését s kiadását hunyta után Szemere Pál, Eötvös József s Szalay vállalák magukra, s azokat már nagy részint világ elébe is bocsáták öt füzetben. A hatodik füzet, mely országgyűlési naplóját, szónoklatait, s némelly eddig napfényre nem bocsátott leveleit tartalmazdja, e honban nehezen látandhat most még, ha csak későbbben nem, napvilágot.”⁴¹ Ezekből a mondatokból az a szembetűnő, hogy Vahot úgy tudta, a politikai beszédekkel és a levelekkel egy kötetben jelenne meg a *Napló*. Valójában az első összkiadás hatodik kötete csak az országgyűlési és megyei beszédek tartalmazta; minden bizonnyal 1848 márciusa után fejeződött be ennek a kötetnek a nyomtatása, hiszen a címnegyedben – az évszámon kívül – a következő olvasható: „A Szabad Sajtó útján”.⁴² Szalay László 1851. december 3-i levele egyenesen azt állítja, hogy ezt a kötetet Lipcsében nyomtatták – igaz, az időpontról nem szól, a *Naplót* sem említi.⁴³ A Helytartótanács könyvvizsgáló osztályának iratanyagából nyomon követhető, hogy Heckenast Gusztáv 1841 és 1845 között többször kért hiába engedélyt a politikai beszédek megjelentetésére.⁴⁴ Ezekből az iratokból az is kiderül, hogy a kiadási tervek szerint eredetileg a harmadik kötetet alkották volna a beszédek; annak azonban nincs nyoma itt, hogy az *Országgyűlési napló* bármilyen formában vagy bármelyik időpontban hozzátartozott volna ehhez. Azaz Vahot értesülése nem erősíthető meg a levéltári források alapján, hitelessége így erősen kétségbe vonható. Kijelentése alapján azonban továbbra is fennmarad a megválaszolatlan kérdés: nem tudjuk, az összkiadásra vállalkozó Heckenastnak mi volt a szándéka a *Naplóval*, tervezte-e egyáltalán a kiadását.

Az *Országgyűlési napló* első teljes kiadása tehát nem Heckenast nevéhez fűződik, hanem Dobrossy Istvánéhoz. Egyedül Gazda István feltételezi azt, hogy a mű kiadója valójában Wigand Ottó volt, vagyis a *Naplót* Lipcsében nyomtatták volna, hamis impresszummal. Állítását azonban nem tudja alátámasztani,⁴⁵ s nem vet számot azzal sem, miért éppen Dobrossy neve szerepel kiadóként. Dobrossy Istvánról elég sok életrajzi adatot ismerünk: Sárospatakon együtt diákoskodik Kazinczy Gáborral és Erdélyi Jánossal, a sárospataki Nyelvművelő Társaság által kiadott Parthenon zsebkönyvekben (1834, 1837) versei jelennek meg; a társaság egyébként éppen az 1834-es kötetet hódoló dedikációval elküldte Kölcsey-

⁴⁰ Pesti Divatlap, 1846. aug. 8. 32. sz. 624. Az adatért Korompay H. Jánosnak tartozom köszönettel.

⁴¹ Pesti Divatlap, 1846. aug. 8. 32. sz. 624.

⁴² A politikai beszédek kiadástörténetére l. bővebben: KOVÁCS Magda, *Kölcsey politikai beszédeinek cenzúrázása*. MKSzele 1968. 71–73.; RATZKY Rita, *Kéziratúrák mélyén*. In *Remény s emlékezet*. Tanulmányok Kölcsey Ferencről. Szerk. TAXNER-TÓTH Ernő és G. MÉRVA Mária. Bp.–Fehérgyarmat, 1990. 147–155.

⁴³ A levelet idézi FRIED István, i. m. 369–370.

⁴⁴ OL Htt. Fond C 60. Dep. Rev. Libr. 1841. Fons 10. pos. 19., 43.; 1844. Fons 10. pos. 35.; 1845. Fons 10. pos. 15., 37.; az 1845-ös cenzúráztatás irataiból magyar fordításban közölt MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, *Megbíráltak és bírálók. A cenzúrahivatal aktáiból (1780–1867)*. S. a. r. MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit. Bp., 1985. 459–460.

⁴⁵ GAZDA István, *Könyvkereskedők a régi Váci utcában*. Bp., 1988. 111.

nek.⁴⁶ Ügyvéd lett, az 1840-es években több folyóirat munkatársa, publikált többek között a Jelenkorban, a Társalkodóban, a Pesti Divatlapban, a Literatúrában, a Tudománytárban⁴⁷, Kazinczy Gáborral együtt lefordítja Lamennais *Paroles*-ját, Egressy Gáborral 1842-ben átülteti Shakespeare *Coriolanus*-át is.⁴⁸ A negyvenes évek első felében szoros barátságban áll Erdélyi Jánossal,⁴⁹ az 1843–44-es országgyűlésen Kossuth Pesti Hírlapjának egyik pozsonyi tudósítója.

A *Napló* kiadási körülményeiről viszont már meglehetősen kevés adat áll rendelkezésünkre. Ezek egyike a kötet OSZK-beli, muzeális példányában található bejegyzés: „Készült 1847/48-ban egy földalatti nyomdában Cenzura nélkül. MM”; a rövidítés feloldása – más kézírással – is itt olvasható: „(= Magyar Mihály pesti könyvtáros)”.⁵⁰ Dobrossynak ezen utalás szerint egy titkos munkád működő kézi-sajtó lehetett a birtokában, amelyen még 1848 márciusa előtt nyomtatta volna ki a könyvet. A bejegyzés forrásértékének mérlegeléséhez fontos számot vetni a bejegyző személyével. Magyar Mihály (1820–1860) 1846-ban veszi át az Ivanics-féle könyvkereskedést. Rövid ideig szerkeszti az Irodalmi Hirdető című kiadványt. A Pesti Divatlappal áll kapcsolatban, ő és a folyóirat kölcsönösen támogatták egymás könyvkiadásit, könyvterjesztési koncepcióját. Több írása is napvilágot lát itt, elsősorban a magyar irodalom és a könyvkereskedés kapcsolatát tárgyaló cikkeket publikál 1847–48-ban (például *A magyar könyvkereskedés és irodalom ügyében* című cikksorozata a Pesti Divatlap 1848. 7., 8., 9., 10., 11. számában). Bár a könyvkiadásról szóló szakirodalom általában elfogadja azt az állítást, hogy Kölcsey *Naplóját* valóban Dobrossy adta ki, Makoldy Sándor feltételezte, Magyar Mihálynak is lehetett szerepe e könyv megjelenítésében. Sőt, szerinte a nyomda is voltaképp Magyaré volt. Érdekes viszont, hogy a könyv megjelenésének időpontját 1848. március 15-e utánra teszi. Ezeket a vélekedéseket részben egyébként éppen a már idézett könyvbejegyzésre alapozza: „Kölcsey Ferenc országgyűlési naplója páratlan becű forrás a diéta kerületi naplójának történetéhez is. [...] A művet önállóan »Kölcsey Ferenc naplója 1832–1833. Budapest, Dobrossinál 1848.« címlappal Dobrossy István gyorsíró adta ki. E kiadásnak a Nemzeti Múzeum könyvtárában levő egyik példányán, a címlappal szemben: »Készült 1847/48-ban egy földalatti titkos nyomdában cenzura nélkül« kézírásos bejegyzés olvasható. E szöveg alatt: »M. M.«, utána pedig magyarázatul zárójelben »Magyar Mihály pesti könyvtáros« szavak. E titkolódzás a sajtószabadság kivívása után megjelent munkánál megengedi azt a feltevést, hogy a hazafias érzésű Magyarnek a nyomtatásban is volt valami szerepe, de azt szerénységből most sem árulta el, utólag sem változtatott a címlapon. Az a titkos nyomda talán éppen az ő tulajdona volt. Munkatársa volt ő Vachot Imre Pesti Divatlapjának is, melynek 1848 április 1-jei száma a következő szerkesztői megjegyzésekkel hozott először a naplóból részleteket... [s ezután idézet következik a hivatkozott lapszámából]”.⁵¹ Mindenesetre érthetetlen Ma-

⁴⁶ Jelzete: OSZK 191. 794.; a példányra SZABÓ G. Zoltán utal: *Kölcsey Ferenc levelezése. Válogatás*. S. a. r. SZABÓ G. Zoltán. Bp., 1990. 367. (A továbbiakban: *Kölcsev*.)

⁴⁷ Erről I. FENYŐ István, *Valóságábrázolás és eszményítés. Irodalomkritikai gondolkodásunk fejlődése 1830–1842*. Bp., 1990. passim, kül. 208–212.

⁴⁸ Erről I. KERÉNYI Ferenc, *Tizenegy esztendő Egressy Gábor életéből (1837–1848)*. In *Egressy Gábor válogatott cikkei (1838–1848)*. S. a. r. KERÉNYI Ferenc. Bp., 1980. 135. skk.

⁴⁹ Dobrossynak Erdélyihez írott pozsonyi leveleit I.: *Erdélyi János levelezése*. I. köt. S. a. r. T. ERDÉLYI Ilona. Bp., 1960. 192., 199.; a levelek kelte: 1843. okt. 11., 1843. dec. 9.

⁵⁰ Az adata felhívta a figyelmet: FITZ József, *A magyar nyomdászat 1848–1849*. H. n., é. n. 84.

⁵¹ MAKOLDY Sándor, *Nemes Hajnik Károly és a Magyar Országgyűlés Gyorsíródája*. Bp., 1943. 71.

koldynak az a következtetése, hogy Magyaré lehetett a nyomda, hiszen akkor saját példányába miért tett volna egy ilyen szövegű bejegyzést? Nem egyértelmű az sem, hogy Makoldy a könyvnek a kinyomtatását vagy a nyilvánosság elé bocsátását datálja 1848. március 15. utánra – ezt a megjegyzését egyébként nem is adatolja.

A kinyomtatásra vonatkozó másik adatunk Tánicsics Mihály visszaemlékezése: „Dobrossy István ügyvédem, Keresztesyvel szövetségbe, kézisajtót szereztek volt már a forradalom kezdete előtt, melyen titokban Kölcsey „Naplóját” nyomtatták. Ezt bevégezve, sajtójukat megvásároltam, és azon folytattam a magam lakásán a Munkások Ujságát kiadni.”⁵² Ahogy erre ez a részlet is utal, Tánicsics perbefogásakor a védelmet Dobrossy vállalta el, kapcsolatuk tehát innen ered. Az idézet szerint az ügyvéd – a *Napló* nyomtatását befejezván – átadta a tulajdonában lévő kézisajtót Tánicsicsnak. Ha ennek az eseménynek a kronológiai behatárolására kísérletet teszünk, figyelembe kell vennünk, hogy a Munkások Ujsága 1848. április 2-án indult, az Egyetemi Nyomdában állították elő. Tánicsics azonban a tizenötödik számtól, május 25-től július 16-ig készíti saját nyomdáján a lapot;⁵³ bár a sajtótörténet szerint május 21-én hozta ki első termékét a saját nyomdáján.⁵⁴ Mindenesetre a nyomda feltehetően 1848 májusának közepén, végén kerülhetett tulajdonába. Ekkor már azonban az áprilisi törvények szabályozták a sajtó- és nyomdaviszonyokat, s eszerint a nyomdatulajdonosoknak be kellett jelenteniük az illetékes törvényhatóságnak a birtokukban lévő nyomdagépet. A pesti tanácsülési jegyzőkönyvek viszont nem támasztják alá azt, hogy ennek a kötelezettségnek Dobrossy eleget tett volna, pedig ha májusig birtokában volt a nyomda, ahogyan Tánicsics sejteti, ezt meg kellett volna tennie; Tánicsics egyébként azonnal bejelentette, hogy nyomdagéphez jutott.⁵⁵ Ha pedig Dobrossy nyomdája valóban földalatti nyomda volt, ahogyan Magyar Mihály bejegyzése állítja, miért nem használt ki egy ilyen lehetőséget 1847–48 fordulóján az az ellenzék, amelyhez Dobrossyt több szál kötötte – gondoljunk csak a Kossuthal való kapcsolatára? Kérdés továbbá, hogyan juthatott pontosan az ő birtokába egy ilyen berendezés? Érdemes megjegyezni, hogy ekkor sem ilyen nyomda működéséről, sem az *Országgyűlési napló* illegális megjelenetéséről nem tudósít a bizalmas jelentéseket tartalmazó Informationsprotokolle.⁵⁶

Mindezt összegezve, a megjelentetéssel kapcsolatban több homályos részlet marad. Hol is nyomtatták ki a könyvet, hiszen nem egyértelmű, hogyan jutott Dobrossy nyomdához? Mikor nyomtatták ki, 1848. március 15-e előtt vagy után, tehát a kötelező cenzúráztatás időszakában vagy a sajtószabadság kimondása után? Hiszen ezen a ponton Magyar Mihály bejegyzése és Tánicsics visszaemlékezése kronológiailag nem egyeztethető össze teljesen. A fő kérdés pedig: hogyan juthatott egyáltalán Dobrossy a *Napló* kéziratához?

A korabeli sajtó híradásai mindenesetre árnyalják a megjelenésről kialakítható képet, még ha nem tisztáznak is mindent. A Pesti Divatlapban 1848. január 1-jén a következő olvashatók: „(A könyvkiadó társulat) megalakulása nem kis fontosságú esemény volt a múlt év végén történt fővárosi mozgalmak közt. Célja a

⁵² TÁNICSICS Mihály, *Életpályám*. S. a. r. CZIBOR János. Bp., 1949. 247.

⁵³ FIRTINGER Károly, *Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából*. Bp., 1900. 168–169.; ILLÉS Ilona, *Munkások Ujsága 1848; Forradalom 1849; Arany Trombita 1869*. Repertórium. Bp., 1973. 6.

⁵⁴ *A magyar sajtó története II/1. 1848–1867*. Főszerk. KOSÁRY Domokos és NÉMETH G. Béla. Bp., 1985. 145. – A vonatkozó részlet Kosáry Domokos munkája.

⁵⁵ Fővárosi Levéltár Pesti tanácsülési jegyzőkönyvek 1848. máj.–jún. IV. 1202 c.

⁵⁶ OL A 105 Informationsprotokolle der Ungarisch-Siebenbürgischen Sektion.

részvényekre alapított társulatnak a magyar irodalom terjesztése, a jobb könyvek jutányosabb áron s több kézre, nagyobb körben leendő forgatása, mi által mind az írói világ mind az olvasóközönség sokat fog nyerni, s miáltal az idegen könyvkereskedés nyomasztó bilincsei, szűk korlátai közül okvetlenül sikerülend a magyar irodalmat nagy részben kiszakatatnunk. E szép jövődői részvényes társaság ügyeit a fővárosban következő tisztviselők kezelendik; igazgató: Fényes Elek; másodigazgató: Erdélyi János; kiadó: Vahot Imre; jegyző: Garay János; pénztárnok: Stuller Ferenc; ügyvéd: Gerenday Ambrus. A vidéknek még olly helyein is, hol most híre sincs a könyvkereskedésnek, számos megbizott ügyvivők képviselendik a társulat érdekeit. Eddig már kiadás végett két jeles kéziratot vett meg a társulat Kölcsey Ferenc Naplóját, s Garay »Szent László« című regényes hőskölteményét.⁵⁷ Ugyanerről az eseményről a Jelenkor hasonló tartalmú tudósítást ad: „A könyvkiadó-társaság, mellynek czélja a' magyar irodalom terjesztése, a' jobb könyvek eddiginél jutányosb áron, nagyobb körben leendő keringtetése, – megalakult. A' társaság 500 forintos részvényekre alapított, a' részvényesek száma huszra határozatván, hogy így évenkint 10 ezer pengő forgatása mellett, minél sikeresebben működhessék érintett czélja létesítése körül, 's hogy leginkább az idegen érzelmű könyvkereskedők közönye 's íróra és közönségre nyomasztólag ható uzsoráskodása által gátolt irodalom minél szebb virágzásnak örvendhessen. A' társaság tisztviselői e' következők: igazgató: Fényes Elek; aligazgató: Erdélyi János; kiadó: Vahot Imre; jegyző: Garay János; pénztárnok: Stuller Ferenc; ügyvéd: Gerenday Ambrus. – A' vidékek pedig számos ügyvivővel láttatnak el, kik a' társulat által kiadott műveket megszabott, jutányos áron, gyorsan árulják. Már két művet vett meg a' társulat kiadás végett, u.m. Kölcsey »Naplóját« 's Garay »Szent László« című regényes hős költeményét.”⁵⁸ Rövidebben tudósít az Életképek: „Irodalmi hírek. A' könyvkiadó társulat megalakult, első mű, mit ki fog adni: »Kölcsey Naplója« lesz, – ezt követi Garay »Szent Lászlója«.”⁵⁹ Az említett Könyvkiadó Társulat (későbbi nevén Irodalomterjesztő Társulat) megalakulását ezen első híradások 1848 első napjaiban jelentik be, feltehető azonban, hogy a tényleges megalakulásra valamikor 1847 végén került sor. Erre utal Nagy Ignác Erdélyi Jánoshoz írott levele 1847. november 29-éről, amelyben már említi a társulatot: „Annyira megörültem ma reggel látásodon, hogy egyet talán épen a legcélszerűbbet, elfeledtem ajánlani a könyvkiadó egylet számára, t.i. összes vigjátékaimat...” (Nagy Ignác Erdélyihez, Budán, 1847. nov. 29.)⁶⁰ Tudjuk azt is, hogy egy részvényeken alapuló könyvkiadó társaság létrehozását már 1847 áprilisában felvetette Fényes Elek az Ellenzéki Körben; ezt Dezsényi Béla a következőképpen foglalta össze: „Ugyanekkor Fényes Elek egy »könyvkiadó egyesületet« akar életre hívni 24000 forintos, 24, egyenként ezer forintra szóló részvénnyel: biztosított alaptőkével. A könyvkiadó egyesület egyrészt az Ellenzéki Kör anyagi ügyeit lendítené fel, másrészt ellenzéki írók már elkészült műveit – nyilván azokat, melyeket később az Ellenőrben nyomtattak ki – hozná nyilvánosságra, végül a pesti könyvkereskedők monopóliumát is megdöntené.”⁶¹ Dezsényi hivatkozik az Informationsprotokolle 1847. április 16-i jelentésére is, amely valóban alátámasztja állítását. A vonatkozó részlet ugyanis így szól: „Wegen des Mangels an Geldmitteln dürfte das projektirte *Ellenzéki Kör Köny-*

⁵⁷ Pesti Divatlap, 1848. jan. 1. 1. sz. 29.

⁵⁸ Jelenkor, 1848. jan. 13. 6. sz. lapszám.

⁵⁹ Életképek, 1848. jan. 16. 3. sz. 94.

⁶⁰ Erdélyi János levelezése, i. m. I. 315.

⁶¹ DEZSÉNYI Béla, *A nemzeti kör a negyvenes évek irodalmi és hírlapi mozgalmában*. ItK 1953. 191.

ve (: Buch des Oppositions Kör :) vielleicht schwer und langsam zu Stande kommen, da die Schriftsteller ohne Honorar keine Aufsätze in dasselbe liefern wollen. Indeß wird doch gemeldet, daß Kossuth bereits drei Aufsätze: *Adó* (: Steuer :), *Örökváltság* (: ewige Ablösung :) und *Képviseleti rendszer* (: Repräsentativ Sistem :) für dasselbe verfaßt, dann der Borsoder 2. Vizegespan *Szemere* einen Aufsatz über das Indegenat, und Karl Nagy, dann Moriz Perczel, Franz Pulszky, Hunfalvi Michael *Vörösmárthy*, Alexander *Petőffy* etc. Beiträge versprochen haben, so wie diesem Vereinsbuche auch ein Aufsatz Kisfaludy's „*die Insurrektion von 1809*“, der bisher im Druck nicht erscheinen durfte, eingeschaltet werden soll. Um der in diesem Verein vorherrschender *Geldnoth* abzuhalten, beabsichtigt der bekannte statistische Schriftsteller und Vizepräsident des Oppositions Kör, Alexius *Fényes* einen „*Könyvkiadó egyesület* (: Bücher herausgebenden Verein :) ins Leben zu rufen, und der hinzu erforderliche Fond von 24 000 fl. M. durch 24 Aktien a 1000 fl. aufzubringen. Aufgabe dieses Vereins wäre fertige Werke, insbesondere oppositioneller Schriftsteller zu kaufen, selbe drucken zu lassen und dann weiter zu verkaufen. *Fényes* hofft durch die Ausföhrung dieses Planes das *Monopol der Buchhändler über den Haufen zu werfen.*“⁶²

Az 1848 elejére megalakult Könyvkiadó Társaság létrehozásának terve tehát az Ellenzéki Körre vezethető vissza, nem csoda, hogy tisztségviselői tagjai e körnek. Ebben az összefüggésben pedig Kólcsey *Naplójának* megjelentetése nyilván politikai tettként is értelmezhető. Érdemes megjegyezni, hogy ugyanezen társulat vállalkozott a készülő Shakespeare-fordítások kiadására. A Budapesti Híradóban 1848. február 18-án Nagy Ignác számol be a tervről: „Vörösmarty és Petőfy Shakespeare fordítására vállalkozik, az irodalomterjesztő társulat költségén, mely e szerint szépen tanusítja, hogy hivatását érti, s nemcsak biztos anyagi haszon után törekszik, hanem leginkább irodalmunkat előmozdítani ohajtja. Nem sokára tehát jó fordításban birandjuk a nagy angol költőt.”⁶³ Az Életképek két nappal később tudósít: „– A könyvkiadó társulat vállalkozott Shakespeare lefordítására. Előlegetsen annyit említünk meg e' tárgyról; hogy a' két műfordító Vörösmarty és Petőfi leend. Vörösmarty Leart, Petőfi Coriolant fordítja.”⁶⁴ Egy hónappal később ugyanitt Egressy Gábor indítványozta, hogy „Shakespeare Arany János, Petőfi és Vörösmarty által honosíttassék”.⁶⁵ Valamikor 1848 februárjában a Könyvkiadó Társulat nevet változtatott, s innen kezdve Magyar Irodalomterjesztő Társulat néven működött. A névváltoztatás a célok módosulását is jelzi. Ezt világossá teszi az a szerkesztői jegyzet is, amelyet a Pesti Divatlap 1848. február 13-i számában Kajna Gábor cikkéhez fűztek; Kajna *A könyvkiadó társulat* című írásában ugyanis üdvözli a megalakulást, felhívja azonban a figyelmet arra, hogy vállalkozni kellene a más kiadók által megjelentetett magyar művek terjesztésére, közvetítésére is. Ehhez kapcsolódik az alábbi jegyzet, amely mögött Vahot sejtethető: „A mi részvényekre alapított egyletünk ugyanis nem annyira könyvkiadó – mint inkább magyar irodalomterjesztő társulat, mely az írói szabadságot egyáltalában nem korlátozza, s az irodalmi, czéhbéli egyedáruskodással épen ellenkező jót eszközölné – nem csak a saját költségén, hanem a körén kívüli idegenek

⁶² Informprot. 285. Pest, 16. April. 1847. A szöveg már megjelent in Kossuth Lajos *Összes Művei XI*. S. a. r. BARTA István. Kossuth Lajos 1848/49-ben. I. köt. Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847/48. Bp., 1951. 279.

⁶³ *Petőfi-adattár*. I. S. a. r. Kiss József. Bp., 1987. 173.

⁶⁴ *Életképek*, 1848. jan. 20. 4. sz. 126.

⁶⁵ *Életképek*, 1848. febr. 20. 228.

által kiadott könyveket is bizományba veszi, s az ország minden részében nagy számmal létezendő ügynökeihez eladás végett a legnagyobb pontossággal megküldi.⁶⁶ Néhány hónapnyi szünet után a Pesti Divatlap 1848. április 1-jei száma a következő lábjegyzettel közöl részleteket Kölcsey Naplójából: „A dicsőült nagy férfinak a censura zsarnoksága miatt eddig meg nem jelenhetett, de most már rövid időn megjelenendő igen érdekes Országgyűlési Naplójából azért adjuk mintegy mutatványul e közleményeket, hogy a szabadság e dicső korában ez által is megszenteltessék emlékezete, és mert olly dolgok foglaltatnak benne, mellyek részint örök igazságok, részint még mostani politikai és társadalmi viszonyainkkal sok tekintetben öszhangzanak.”⁶⁷ A következő, április 8-i számban pedig – immáron megjegyzés nélkül – folytatódik a részletközlés. Kölcsey művének megjelenéséről a Pesti Divatlap 1848. május 13-i száma⁶⁸ tudósít először, majd a Jelenkor 1848. május 16-i száma.⁶⁹ Mindkét közlemény az Irodalomterjesztő Társulat kiadványaként mutatja be a könyvet, olyan művek társaságában, mint Petőfi *Coriolanus*-fordítása vagy Garay János verseskötete, amely azonban nem azonos a beharangozott „Szent László”-val. A két híradás közül a Pesti Divatlapé az, amelyik néhány soros méltatást is közöl: „Dusgazdag kincstára ez a génialis költő és publicista legszabadabb röptű s legőszintébb színezetű mély eszméinek. A nemes lelkű Kölcsei [!] gyöngéd kedélyét, sajátos egyéniségét csak a naplóból lehet valódiilag megismerni. Azon kívül, hogy e napló az 1832- és 3-diki országgyűlésünk drámájának színpalak mögötti története titkosabb rugóit, s az egész országgyűlés folyamát, szellemét a legtisztább filozofiai bírálattal adja elő; egyszerűsége, hazafiai rendíthetetlenesség, életbölcseiség, humor és poézis legszebb színvegyületét tartalmazza. Rég nem tűnt fel már irodalmunk egén illy figyelemre méltó csillagzat. – Az eltörölt cenzura nem engedé azt a homályból feltűnni; azonban irodalomterjesztő társulatunk talált módot létrehozására.”⁷⁰ Ez az idézet megerősíti a Pesti Divatlapban és más sajtóorgánokban már korábban elhangzott állítást, amely szerint a *Napló* kiadását az Irodalomterjesztő Társulat vállalta. A kommentár feltűnő módon említést sem tesz Dobrossyról. Ez annál is érdekesebb, mivel a társulat által ekkor kiadott könyvek – így Garay verseskötete, Petőfi *Coriolanus*-fordítása is – a Beimel-nyomdában készültek, ezért indokolt lett volna utalni arra, hogy a *Napló*t miért nem itt nyomták. Ezek a sajtóhíradások egyértelműen és kizárólag az Irodalomterjesztő Társulatnak tulajdonítják a *Napló* kiadását, mégis a szakirodalom – nem véve tudomást a korabeli recepcióról – Dobrossy egyéni vállalkozásának tekintette a publikálást.⁷¹

A korabeli sajtóban, elsősorban a Pesti Divatlapban megjelent közlemények alapján tehát a *Napló* megjelenését minden bizonnyal 1848. március 15-e utánra tehetjük (ezt erősítheti az a megfigyelés is, hogy Dobrossy neve az ekkor divatos, demokratikus módon Dobrossi alakban olvasható a könyvön). Arra nincsen ugyan adat, hogy pontosan mikor kezdték el a nyomtatást, de az bizonyos, hogy 1848. április elején még nem volt kész a könyv, hiszen ekkor közöl belőle előzetesen részleteket a Pesti Divatlap, viszont 1848. májusában már híradás tudósít a megjelenéséről. Az ugyanekkor napvilágot látott, Beimel nyomtatta *Coriolanus*-fordítás-

⁶⁶ Pesti Divatlap, 1848. febr. 13. 7. sz. 212.

⁶⁷ Pesti Divatlap, 1848. április 1. 404.

⁶⁸ Pesti Divatlap, 1848. máj. 13. 22. sz. 614.

⁶⁹ Jelenkor, 1848. máj. 16. 58. sz. 240.

⁷⁰ Pesti Divatlap, 1848. máj. 13. 22. sz. 614.

⁷¹ Vö. pl. Frz. József, i. m. 100.; Dr. SIKLÓSSY László, *Az országgyűlési beszéd útja*. Bp., 1939. 265.

ról tudjuk, hogy március 21-én már munkában volt: „De én most nem érek rá hosszan írni, csak azt adom tudtadra, hogy Coriolanusomat már nyomják...” (Petőfi Sándor Arany Jánosnak – Pest, 1848. márc. 21.)⁷² Természetesen nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget, hogy Dobrossy mégis rendelkezett már 1848 márciusa előtt kézisajtóval, és akár el is kezdhetette a nyomtatást. Ha így lenne is (bár erre perdöntő adat nincs), a munka elkészülte biztosan áthúzódott április végére, május elejére. Igen zavaró azonban, hogy a könyv nem tartalmaz utalást arra, hogy köze lenne az Irodalomterjesztő Társulathoz, míg a társulat híradásai nem tartalmaznak utalást arra, hogy a könyvnek köze lenne Dobrossyhoz. Ezt az ellentmondást egyelőre nem tudjuk feloldani.

További homályos pont, hogy milyen kéziratból készült a kiadás. Előjáróban meg kell jegyezni, hogy a Dobrossy-kiadás szövegállapota jónak mondható. Összevetve az 1848. áprilisi, Pesti Divatlap-beli részletközlésekkel, nincsenek olyan jelentős eltérések, amelyek alapján azt kellene föltételeznünk, hogy eltérő szövegelőzményekre támaszkodnak. Nem bizonyítható, hogy az 1848 áprilisában Vahoték birtokában lévő kézirat nem azonos azzal, ami az első teljes kiadás alapját képezte. Vahot Imre, aki szoros baráti és munkatársi kapcsolatban állt Obernyik Károllyal, az 1846-os részletközléshez fűzött jegyzetben utal arra, hogy a kéziratot a családtól kapta meg. Nem zárható ki, hogy két évvel később ugyanezen az úton jutott birtokába a *Napló*. Dobrossy egyébként meg is szerezhetette innen a kéziratot, hiszen munkatársa volt a lapnak. Ugyanakkor nem zárható ki az sem, hogy Dobrossy más módon szerezte meg a *Napló* szövegét. Hiszen Dobrossy 1843–44-ben Pozsonyban Kossuth lapjának tudósítója, pontosan abban az évben (1844) is, amikor Kossuth birtokába jut a Wesselényinél őrzött másolatnak. Kossuth eleve azért kapta meg a *Naplót*, hogy minél szélesebb körben terjessze; Dobrossyról pedig tudjuk, hogy ebben az időben találkozik Kossuthtal, sőt korábban a szállásán is lakott: „Már Kossuth szállásán lakom, Tóth Lőrinc holnap vagy holnapután jön ide. Mindent elkövetek, hogy vele jól jöjjenek ki... – Lakásom Sétatér 749. sz. 1ső emelet.” (Dobrossy Erdélyi Jánoshoz Pozsony, 1843. okt. 11.)⁷³ Wesselényi 1846-ban azt írta Pap Endrének, hogy a másolatot sokára kapta vissza, valószínűleg több ember kezén megfordult tehát. Készülhettek róla akár másolatok is. Elképzelhető, hogy Dobrossynál a másolat másolata volt meg. Az ugyanis bizonyosnak látszik, hogy Dobrossy kezében egy olyan kézirat volt, amelyen Wesselényi glosszái szerepeltek. Legalábbis erre utal az első teljes kiadás két szöveghelye. Az 1833. március 31-i bejegyzések között ez olvasható: „E sorok után én csak akkor hajlottam a levelek átadására, miután a nádor ráállott azon conditio sine qua non-ra, miszerint ő a leveleket nem mint a király testvére, hanem mint az országgyűlés előlülője veszi által.” E sorokhoz pedig a következő megjegyzés társul: „(Wesselényi kezeírása, rajzónnal.)” A másik az 1833. május 4-i feljegyzés lábjegyzeteként található: „Ki Ragályit barátság színe alatt úgy csalta meg, mint P., azt bajosan illeti ilyen nevezet. (Wesselényi kézírata.)”⁷⁴ Figyelembe kell azonban venni, hogy a Wesselényi-féle példány romlott szövegű volt. Nem valószínű tehát, hogy ebből egy ilyen színvonalú kiadás elkészülhetett volna. Az az eshetőség sem zárható ki, hogy Dobrossy elkezdte a Wesselényi-féle példány vagy annak másolata alapján még 1848 márciusa előtt a nyomtatást, esetleg később a Vahot kezén megfordult kézirat alapján korrigált.

⁷² Arany János összes művei XV. Arany János levelezése (1828–1851). S. a. r. SÁFRÁN Györgyi, BISZTRAY Gyula, SÁNDOR István. Bp., 1975. 195.

⁷³ Erdélyi János levelezése. i. m. I. 192.

⁷⁴ KÖLCSEY Ferencz *Naplója*. i. m. 100., 112.